

Zeynep Tek*

KADINLAR ARASINDA BİTMİYEN MUHAVERE: “BAHAR VE KELEBEKLER” İLE KADIKÖYÜ’NÜN ROMANI’NDA NESİL ÇATIŞMASI

Zamanın sürekliliği nesiller arasında tabii bir anlayış farkı yaratır. Bu fark sadece kişiler arasında oluşmaz, öznel gelişim sürecinde de gerçekleşir. Bu gelişime zihinsel ve ruhsal açıdan açık ve tanık olmak ise zamanda kayboluşun önüne geçer. Çünkü kendini gerçekleştirme çabasında olan kişi değişen olguları kabul ederek zamanın içinde olmayı başarır. Bu sayede zamana ve kendine yabancılaşmadan, anın içinde varoluşunu gerçekleştirebilir. Donan bir algı ise zamanın birinde asılı kalmayla sonuçlanabilir. Bunun sonucunda ise ne zamanın içinde akıp gitmek ne de akıp gidenlerle yol alabilmek mümkün olur. Nesiller arası çatışma denilen olgu da böylesi bir kesintiden beslenir.

Zamanın tabii akışından farklı olarak devletlerin siyasi yönelimlerinde değişikliğe giderek kültürel hamlelerde bulunması, nesiller arasındaki mesafenin daha fazla büyümesine yol açar. Türkiye örneğinde olduğu gibi özellikle Tanzimat’tan bu yana Batılılaşma serüveni; “gittikçe kuvvetini arttıran bir ikiliği doğur”muş (Tanpınar 2012:144); ‘eski’ ile ‘yeni’ arasında iki ayrı idrak, zevk, duyuş farkı oluşturmuş bu da bitimsiz retlerin, kavgaların, çatışmaların yaşanmasıyla sonuçlanmıştır. Meşrutiyet’in ilanı ve daha sonra Cumhuriyet’in kabulü ile kuşaklar arasındaki yaşam ve anlayış farkı gittikçe büyümüş, bu dönemlerdeki deneyimler de anlatıların teması hâline gelmiştir. Teknolojik gelişmeler, sanat, moda gibi akımlarla daha fazla etkisini gösteren bu nesiller arası çatışma olgusu; kuşaklar arasında da derin bir iletişim problemine yol açmıştır.

Türk edebiyatında bu iletişim probleminin bitimsiz bir muhavere ile sonuçlandığı iki örnek anlatı; Ömer Seyfettin’in “Bahar ve Kelebekler”i ile Safiye Erol’un *Kadıköyü’nün Romanı*’dır. Buradaki bitimsiz ifadesi; nesiller arasındaki çatışmanın sürekliliği ile beraber sonuçsuzluğunu da imler. Çünkü her iki anlatıda da kadınlar arasındaki nesil çatışması muhavere üzerinden işlenir ve her hâlükârda yeni nesil bildiği yoldan ilerlemeyi tercih eder. Öte taraftan iki anlatının nesnel zamanı farklıdır. *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanan “Bahar ve Kelebekler” (11 Nisan 1911) adlı hikâye; 1910’lu yıllarda doksan yedi yaşında bir büyük ninenin ancak on sekiz yaşındaki torununun torununa eski Türk kadınlığı ile yeni Türk kadınlığı

* Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

arasındaki 'itikat' farkını anlatması üzerine temellenir. Safiye Erol'un ilk romanı olan *Kadıköyü'nün Romanı* (1935) ise 1930'lu yıllarda Kadıköyü'nde oturan yedi gencin ilişkisine yer verir. Ancak anlatının merkezî kişisi olan ve otuzlu yaşlarını süren Bedriye'nin evliliğinde yaşadığı hayal kırıklığı evresinde, görünçesi altmış yaşlarındaki Mihriban Hanım, ona verdiği öğütler arasında sıklıkla kendi neslinin yaşam tarzını öne çıkaran bir tutum içinde olur. Dolayısıyla yazarlardan biri Meşrutiyet diğeri Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde geçen anlatıları esas almış olsa da her ikisi de ortak bir husus olarak eski nesli temsil eden kadını konuşan özne olarak kurgulamıştır.

Bir iletişim çabası yahut umudu: "Yavrum, niçin susuyorsun, biraz konuşalım."

"Bahar ve Kelebekler" adlı hikâye bir ninenin torununun torunuyla iletişim çabası üzerine kuruludur. Anlatıda kendisinin "Yavrum niçin susuyorsun (...) biraz konuşalım." demesi üzerine genç kız; "Okuyorum büyük anneciğim." demiş, ne okunduğunun sorulması üzerine önce "Bir roman." hemen ardından eserde neyin bahsedildiği sorusuna ise "Hiç." cevabını vermiştir. Ancak büyük nine 'ısrar'ına devam edince "Bir naziklik ile: -Büyük nineciğim, Fransızca bir roman işte..." demiştir. "Merak" eden, "mutlaka anlamak" isteyen ninesi "İsmi ne?" diye üsteleince "Desenchanté..." cevabını vermiş, "onun "Ne demek?" sorusunu ise "Sevinç ve saadetten mahrum kadınlar" yani "Biz..." (Ömer Seyfettin, 2007:166-167) şeklinde yanıtlamıştır. Genç kızın kısa keserek verdiği cevaplar; diyalogun ilerlemesinin önüne geçmek ve meşguliyetinin karşı tarafça anlaşılmayacağını en baştan düşünmesiyle ilgili gibidir. Ancak ninenin art arda sorusu; genç kızı anlama, onun 'düşünceli' hâlinin geri planını öğrenme ve belki de buna çözüm bulma ümidine işaret eder. "Tıpkı büyük matemler geçirmiş, felaketler görmüş bir zavallı gibi" olan genç kızın bu hâline "acı"yan nine hiddetlenerek sunları söyler:

- Sevinç ve saadetten mahrum kadınlar, Türk kadınları mı? dedi, hayır, hayır, hayır. Türk kadınları asla sevinç ve saadetten mahrum değildiler. Sevinç ve saadetten mahrum olanlar sizsiniz. Şimdiki kadınlar... Siz bozuldunuz. Siz büyük annelerinize benzemediniz. Ah biz... gençken ne kadar mesut idik. Bütün meşguliyetimiz eğlence ve neşe idi. Bahar, şu arkamdaki bahar bizi sevinçten deli ederdi. Şimdi siz bunları görmüyorsunuz, siz bu zehirleyici kitaplar üzerine düşüyor, kabarıyor, soluyor, soluyor, hırçın, berbat, tahammül olunmaz bir mahluk oluyorsunuz (Ömer Seyfettin, 2007: 167)

Dışarıdaki bahara rağmen genç kızın içindeki kışın nedenini büyük annelere benzememekte bulan büyük nine; kendi eğlence anlayışlarından uzaklaşan yeni neslin karanlığa gömüldüğünü düşünür. "Her şeyden nefret eden, her şeyi fena gören, her şeyi karanlık gören, berbat, hasta, tedavisi imkân haricinde bir nesil"e (Ömer Seyfettin, 2007:169) mensup olan genç kızın bu hâlinin temel sebebi ona

göre Frenkçe yaşam tarzıdır. “Bugün Frenkçe okumak, mütemediyen esvap değiştirmek, moda yapmak çılgınlıklarından, soğukluklarından, boş bir tekebürden, manasız ve münasebetsiz bir tefevvuk iddiasından başka bir şey yoktu...” “Feraceler”in “parçala”ndığı, “pabuçlar”ın atıldığı, “kınalar”ın “ortadan kal”dığı bu yeni düzende âdetlerle beraber sevinçler de sönüp gitmişti (Ömer Seyfettin, 2007:169). Oysa seksen sene evvel “Kadınlar erkekleriyle üzülmeden yaşıyor, sonra o vakitki aşı boyalı büyük evlerin büyük sofalarında, havuzlu ve kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim ve nadir yalılarda toplanıyor, eğleniyorlar, mesut oluyorlardı” (Ömer Seyfettin, 2007:169). Medeniyet dönüşümünü şekli değişiklikler üzerinden okuyan büyük nine bu yolla kadın nazarının özellikle estetik¹ olana odaklandığını yahut son derece sınırlı bir dünyada somut değişimlerin daha kolay teşhis edilebildiğini gösterir. Değişen ruhsal bütünlüğü, değişen güzellik anlayışıyla birlikte okuyan bu yaşlı kadın; yeni nesli moda, eğlence ve okuma kültürü üzerinden eleştirir. Geçmiş ve anı derin bir duygu ayrımı üzerinden okuyarak mutluluğu geçmişle, melankoliyi şimdiyle eşleştirir. Aynı nostaljik tutuma ve değişen güzellik anlayışına eleştiri, *Kadıköyü’nün Romanı*’nda da tanık olunur. Anlatıda eski kuşağın yeni nesle itirazı, gündelik hayat içinde aykırı bulunan yaşam tarzıdır (Erol, 2011:397). Eski kuşağın temsilcisi olan Mihriban Hanım, vefat eden kardeşinin eşi aynı zamanda evladı olarak gördüğü Bedriye’nin şahsında gençliğin eğlenme, spor yapma vs. alışkanlıklarını eleştirerek şunları söyler:

- Bedriye! Şöyle böyle on yedi senelik gelinimsin, evlâdımsın. Ben seni hiç bu kadar halsiz görmedim. Siz, bu zamânın tâzeleri canınızın kıymetini bilmiyorsunuz. Fazla spor yapıyorsunuz. Teniniz kapkara, kollarınız, bacaklarınız değnek gibi. Bizler, siz yaşta iken sabahları kalkar, fıskiyeli havuzun kenarına inerdik. Orada leylâkların altında otururken dadımız bize sütlü kahvemizi getirirdi. Havuz başlarında çiçekler arasında başlayan günümüz ona göre cereyan ederdi. Seyire çıkacağımız vakit altımıza kupa araba yâhut üç çifte kayık çekilirdi. Amma böyle sülün gibi bir endâmımız yoktu, etli canlı idik. Fakat kaşımız gözümüz vardı: A kızım, biz de güzeldik. Hem de kendimizi harap etmeden... Yormadan (Erol, 2010:167).

Vakit geçirme tarzından evliliği öncesinde de zengin bir aileye mensup olduğu anlaşılan Mihriban Hanım; “zamânın tâzeleri”nin asrın güzellik anlayışına uygun olarak ince bir fiziğe sahip olmalarını anlayamaz. Tıpkı “Bahar ve Kelebekler”deki büyük ninenin gençliğin yaşam tarzını anlayamaması; “havuz”lu eğlencelerle niçin yetinilmediğini sorgulaması, çirkinliği “zayıf”lıkta bulması (Ömer Seyfettin, 2007:168) gibi o da gençliğin yaşam tarzına eleştiriler getirir. Bu anlatımlar, eski nesli temsil eden kadınlar arasında ciddi bir yaş farkı olmasına rağmen benzer bir hayat tarzının sürdürüldüğünü de işaret eder.² Çünkü “ihtiyar, alaturka” (Erol, 2010:74), “kibar ve zengin” (Ömer Seyfettin, 2007:167)

olarak sunulan bu kadınlar, hitap ettikleri gençliğin karşısında “geçmiş”i temsil etmekle birlikte Osmanlı Devleti’nin elit sınıfına mensuplardır. Bu sınıfın da yüzyıllardır süre giden bir güzellik anlayışı, belli bir yaşam biçimi olagelmış; bu standardın da değişmesi zaman almıştır.

İki anlatının nesnel zamanında yirmi yıl gibi bir fark olmasına rağmen eski neslin en fazla dikkatini çeken nokta yeni neslin “sevinç ve saadetten mahrum” olması, kendini fazla “harap” etmesidir. Oysa yaşam tarzı itibarıyla büyükleri tarafından eleştiri alsa da yeni asrın kadınlarının ‘sıkıntı’sı daha derindir. Ömer Seyfettin’in hikâyesindeki genç kızda sosyal şartlar itibarıyla “eski hayatın merasimlerinden kop”up “batılı hayatın merasimlerinin içine de gireme”menin (Uğurcan, 1984:151) yol açtığı bir can sıkıntısı ve geleceğe dair ümitsizlik dikkat çekerken; Bedriye’de eşini kaybetme kaygısının getirdiği melankolik bir durum fark edilir. Ancak her ikisi için de -çoğu zaman- buldukları mekân “anlamını yitiren ve çorak bir anlamsızlıkta yekpareleşen” (Borgna, 2014:158) bir boşluğa karşılık gelir.

Her türlü durumda geçmişin gölgesi; kendini ‘harap’ eden, “her şeyi fena gören” yeni neslin yitip giden yaşama sevincini yakından izler. Çünkü nesiller arasında belirgin görüş ayrılıklarına rağmen duygusal anlamda güçlü bir bağ vardır. Bu hâl kişilerin birbirlerine hitap etme tarzı başta olmak üzere iletişim biçiminde belirgin olarak görülür. “Bahar ve Kelebekler”de büyük nine torununun torununa “Yavrum”, “kızım”, derken o da kendisine “büyük anneciğim”, “büyük nineciğim” (Ömer Seyfettin, 2007:166-167) şeklinde hitap eder. *Kadıköyü’nün Romanı*’nda da Bedriye; Mihriban Hanım’ın karakterine hayrandır ve onun görüşlerine son derece itimat eder. “Emsalsiz bir kadın” (Erol, 2010:185) olduğunu düşündüğü görünüşüne “anneciğim” (Erol, 2010:167) şeklinde hitap eder. “Onu rikkat ve muhabbetle seyret”den (KR:168) Mihriban Hanım da ona “kızım” (Erol, 2010:167), “canım yavrum” (Erol, 2010:187) gibi ifadelerle seslenir ve onu evladı gibi kollar. İçine düştüğü melankoliden sıyrılması için ona kendi deneyimlerini aktararak romantik ilişkilerin süresizliğini ve kendine duyulan inancın değerini gösterir. Öte taraftan anlatılarda nesiller arasındaki yakınlık mekânsal anlamda da belirgindir. “Bahar ve Kelebekler”deki kadınlar küçük bir salonda oturur ve şezlongları da karşı karşıyadır.³ Bedriye ise Mihriban Hanım’la aynı köşkte yaşar ve sıklıkla bir araya gelir.

Eski kadınlık ile yeni kadınlık arasında bir sınır:

“Frenkçe” yahut “türlü türlü” kitaplar

Anlatılarda eski nesil ile yeni neslin bir araya geldiği sahne(ler)de süregelen bir iletişim olması çok anlamlıdır. Her ne kadar eski neslin sürekli olarak kendini anlatma ve ikna etme çabası görünür olsa da bu konuşmaların uzun diyaloglardan oluştuğu görülür. *Kadıköyü’nün Romanı*’nda Bedriye, özel hayatını rayına

oturtmak için Mihriban Hanım'ın sözlerine özel bir kıymet verir ve onunla bir araya gelince uzun uzun sohbet eder. Yurt dışına gittiği zaman da bu diyalog, karşılıklı mektuplar üzerinden devam eder. "Bahar ve Kelebekler"de ise ninesinin kendi zevk ve anlayışlarını hiddetle eleştirmesine rağmen genç kız sıklıkla "gülümse"r, onun böyle "serzenişlerini her vakit dinler", hatta onun dönemindeki kadınların eğlence anlayışını öğrenmek için "Ne gibi", "Nasıl" "Niçin" şeklinde sıklıkla soru sorar (Ömer Seyfettin, 2007:167-171). Hatta kimi zaman ona hak vererek şöyle düşünür:

Hakikaten seksen sene evvel kadınların mesut olmaları lazım geliyordu. Kendileri, yeni nesil okudukça, anladıkça, erkeklere yaklaştıkça iptidai kadınlıklarından, dişilikten uzaklaşıyorlar, ruhlarda bir isyan, bir ihtilal tutuşuyor, eski kadınlığın zevk-i saadete vesile addettiği dişilik kayıtları kendilerine ateşten ve demirden bir zincir gibi geliyordu (Ömer Seyfettin, 2007:171-172).

Genç kızın bu fikirleri anlatıda iç çözümlemeyle verilir. Çünkü genç kız, düşüncelerini dile getirdiği zaman anlaşılmayacağına yahut büyük ninesinin kendinden son derece emin/inatçı tavrı karşısında sözlerinin anlamsız düşeceği, belki de muhatabının canının sıkılacağına farkındadır. Bu nedenle bir süre sonra ninesini dinlemekten vazgeçse de 'dinliyormuş gibi' yapmaktan vazgeçmez. Bu durumun temel sebebi "annesinin annesinin annesinin annesi" olan "bu mükerrem büyük nine"ye (Ömer Seyfettin, 2007:69) duyduğu hürmettir. Diğer yandan genç kızın yukarıdaki sorgulamasında en dikkat çekici nokta "oku"ma eyleminin sonuçlarıdır. Seksen önceki nesil, Sümbülzade Vehbî okur; Fuzulî'nin, Bakî'nin gazellerini ezberler; *Mesnevi*'yi anlar; mükemmel seciler, kafiye yapılarak kocalarıyla müşaare eder; hafızalarına, zekâlarına, nüktelerine onları hayran ederdi (Ömer Seyfettin, 2007:168). Dolayısıyla iyi bir eş olarak yetiştirilen ve bütün meşguliyetleri "eğlence ve neşe" üzerine kurulu bu nesil için Frenkçe kitaplar "zehirleyici" mahiyettedir (Ömer Seyfettin, 2007:167). Fakat yeni nesil için kitap, kendini ve asrı daha yakından tanımak adına en temel dönüştürücü değerdir. Bu nedenle genç kız, büyük ninenin atmasını istediği kitabı elinden atmaz. "Kukulalıktan, bebeklikten, masumiyetten, hâsılı dişilikten çık"masını, "hakiki kadın hâline gel"mesini, "erkeklere tefevvuk etmese bile müsavi bulun"masını ve "bütün manasıyla insan, insan, insan ol"masını umut ettiği Türk kadınının "insanlık sahnesine çık"acağı günlerin hayalini besler (Ömer Seyfettin, 2001:172). Onun için okuma, "anlama" çabası; kadını cinsel kimliği olan "dişi"likten uzaklaştırarak "insan" kılabilecek en önemli yollardan biridir.⁴

Kadıköyü'nün Romanı'nda da Mihriban Hanım; Bedriye'ye "Yalnız spor mu ya? Süstimalin her türlü. İçki içersiniz, sigara içersiniz. Poker, briç oynarsınız. Sabahlara kadar dans. Türlü türlü kitaplar okur, rûhî muvâzenenizi âsâbınızı bozarsınız." (Erol, 2010:168) diyerek ruhsal dengeyi bozan içki, sigara, poker, briç, dans yanında kitabı da sayar.⁵ İki anlatıda da kitap; eski nesli temsil kadınların

yeni nesil için tehlikeli olarak gördüğü bir tehdit unsurudur. Çünkü onlar, fikri ya da hissi içerikli olsun kitapların alışlagelen kültürel değerlerle ve duygularla çatışma oluşturacağını düşünür. Bu durumda eski zamanın aristokrat sınıfından bir kadın için eğlenme ve dinlenme zamanı olarak ayarlanan günün tabii bölümleri parçalanacak ve düzen duygusu kaybolacaktır. Çünkü kitap, kişiyi türlü meselelerin içine çekerek gerçeğe yahut da 'ideal olanın tasavvuruna'⁶ daha fazla yakınlaştıracak ve "türlü türlü kitaplar" ifadesindeki toptancı tavrın anlamsızlığını fark ettirecektir. Bu sayede bireyleşmenin karşısında sadece ezber yaparak ötekini etkileme üzerinden gerçekleştirilen eylemin anlamsızlığı da açığa çıkacaktır. Dolayısıyla sınırlı bir çevrede/dünyada yaşayan iki yaşlı kadın için de bugünün 'ne olduğu bilinmeyen' kitabı, imgelerindeki ideal kadın tipine zarar veren bir nesneye karşılık gelir.

Yeni hayat'ın alışkanlıkları: "... uzayan sözlerini artık işitmiyordu"

Konuşan öznenin karşısında konumlanan genç neslin, her iki anlatıda da saygı ile büyüğüne kulak verdiği ancak kendi bildiği yolda yürüdüğü izlenir. "Bahar ve Kelebekler"deki genç kızın ninesini anlama çabası esasen kendi hayatını dönüştürücü bir tavsiye umudundan kaynaklanmaz, her zaman dinlediği büyük ninesinin geçmişini merak etme ve ona duyduğu sevgiden ileri gelir. Fakat genç kız, bir süre sonra "Büyük ninesinin "tarih-i mukaddes" hikâyeleri gibi garip vehimler içinde masumane yalanlar, mantıksız ve mücerret itikatlar içinde uzayan sözlerini artık işitm"ez (Ömer Seyfettin, 2007:172). Onun bu konuşmayı, zamanını doldurmuş bir "hikâye" olarak yorumlaması da önceki nesle bakış açısını göstermesi açısından anlamlıdır. Bu bir asırlık tecrübenin tüm çabasına rağmen genç kız, sadece kişisel zevk ve isteklerden örülü bir hayatı tasavvur etmez. Büyük ninesinin baharda eğlenmek için kelebeklerin rengi üzerinden bir senelik talihlere dair tahminlerde bulunulduğunu⁷ söylemesi üzerine o, bu eylemi "yeni Türk kadınlığının talih" (Ömer Seyfettin, 2007:172) için yapar. Dolayısıyla kişisel, geleneksel bir oyalanmada dahi toplumsal bir kaygı gözetir. Ancak anlatı sonundaki tefeülde çıkan 'siyah bir kelebeğin' menfi anlamı; genç kızın can sıkıntısını arttırır. Eski neslin kendi geleceğine, yeni neslin Türk kadınlığının geleceğine dair duyduğu kederle anlatı nihayetlenir. Bu çıkmaz ise iki neslin kaygılarındaki çözümsüzlüğe işaret eder.

Kadıköyü'nün Romantı'nda ise kişisel hayatta yaşanan hayal kırıklıklarının etkisiyle melankolik süreçler yaşansa da anlatı normal bir sonla nihayetlenir. Bedriye'nin melankolisinde devrin değişen eğlence anlayışlarının etkisi söz konusu değildir. Tam tersi olarak onun döneminde Kadıköyü en keyifli zamanlarını yaşar. Onun kederi, bireysel planda yaşadığı duygusal kırılmalar, karşılıksız kalan aşkıdan dolayıcıdır. Bu süreçte de Mihriban Hanım'ın öğütleri yolunu çizmesinde önemli olur. Bu yüzden Mihriban Hanım'a kulak verdiği noktalar daha

ziyade duygusal hayatına dairdir. Şu hâlde Bedriye'nin karanlığını aşmasında eski neslin yapıcı bir rolü olduğu da anlaşılır. Ancak anlatı boyunca genç kadının ne güzellik ne de eğlence anlayışında Mihriban Hanım'ın eleştirilerine yönelik bir değişimi izlenmez. Görümcesinin 'zamane'nin güzellik anlayışını eleştirmesi karşısında "biraz neşe ile fıkırdayarak"; "Anneciğim yine güzelsiniz, diyordu, emîn olunuz tâzelerden daha güzelsiniz. Bugünün genç kadınları kendilerini çok yıpratıyorlar, hakkınız var. Fakat ben fazla spor yapmıyorum ki... Rahmetli Nesrin öyle idi." (Erol, 2010: 167) şeklinde bir cevapla eleştirileri üzerine almaz. Tatlı bir dil ile gelen tenkitleri savuşturan Bedriye, verdiği başka bir örnek ile de dikkati kendi üzerinden uzaklaştırmaya çalışır.

Kadıköyü'nün Romanı'ndaki kadınların "Bahar ve Kelebekler"deki genç kız gibi Türk kadınının terakkisine, erkek karşısındaki müsaviliğine dair düşünsel bir kaygısının olmadığı da belirtilmelidir. Bu anlatıdaki kadınlar ev içine hap-solduğu için kitap okumaktan başka çaresi kalmayan kişiler değildir. Erken Cumhuriyet döneminin bu elit kadınları, ne eğlenme tarzında ne de kendini gerçekleştirme öyküsünde toplumsal engellerle karşılaşmaz. Yeni devletin modernleşme çabalarının getirdiği olanaklar yanında şahsi ekonomik güç ve bulunulan muhit özgürlük alanını genişletir. Bu kadınlar istediği şekilde seyahat eder, gerek yurt içinde gerek yurt dışında eğitim alır, dilediği çevrede dilediği şekilde eğlenir. Buradan 1930'lu yıllardaki kadının erkek karşısındaki konumunun tam anlamıyla eşit ve güçlü bir seviyede olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Söz konusu tespitler anlatı içeriğiyle ilgilidir. Ayrıca Avrupa'ya müzik eğitimi için giden Bedriye'nin kamusal alanda kadının rolüne dair bakış açısı, onu Ömer Seyfettin'in hikâyesindeki genç kızdan iyice ayırır. O, bir mektubunda; "Fakat ben bir kadının ne mûsikîde, ne ilimde, ne sanatta mühim bir eser yaratabileceğine inanmıyorum. Kadının ezelf üstatlık sâhası sevgidir. Kadın, ancak sevgisinde büyüktür, haşmetlidir, ilâhîdir. Kadın, yalnız sevgili, zevce ve ana olarak mânevî kuvvetlerinin bütün nûrunu saçabilmek imkânını kazanır." (Erol, 2010:234) şeklinde yazar. Dolayısıyla Mihriban Hanım'ın kuşağında olduğu gibi kadını daha ziyade erkeğe göre konumlayarak değerlendirir ve onu toplumsal alanda üretici bir vasıfla konumlandırmaz.

Oysa "Bahar ve Kelebekler"deki genç kız; "Türk kadınlığı bir gün yüksek idrakiyle, altı asırlık tesadüfî ve tabii bir ıstıfa sayesinde harika hâline gelen hüsnüyle, zekâsıyla, insanlık sahnesine çıkarak ihtiram ve perestişler önünde yükselmeyecek miydi?..." (Ömer Seyfettin, 2007:172) diye düşünür. Bedriye'nin sadece kendi bireysel yaşantısını merkeze alan tutumunun aksine bu genç kız, Türk kadınlığının geleceğini sorgular. O, Ömer Seyfettin'in devri için önerdiği mefkûre sahibi olan "yeni insan" tipinin (Argunşah, 2011:59), "Selanik'te Genç Kalemler ve Yeni Felsefe dergilerinin çevresinde geliştirilen "yeni hayat"ın" (Toprak, 2014:xiii) aslında önemli bir namzedidir. Çünkü "Yeni hayat"a göre

kadın, Osmanlı'da süre gelen geleneksel yaşam biçimini bırakmalı, evinin dar çerçevesinden kurtulup dış dünyaya açılmalı, toplumsallaşmalı, özgürlüklerini genişletmeliydi" (Toprak, 2014:4). Dolayısıyla anlatıdaki genç kızın büyük ninesinin sadece şahsi saadeti öne çıkararak anlayışına katılmaması anlamlıdır. O, kadının kendi varlık alanını insan olmaklığı üzerinden oluşturması ve terakki etmesi gerektiğini düşünür. Anlatıda daha ziyade evle sınırlı bir hayatı olduğu anlaşılan genç kız "hapishane"lere (Ömer Seyfettin, 2007:172) benzettiği evi ve "esaret" olarak düşündüğü "siyah çarşafı" (Ömer Seyfettin, 2007: 172) kadını sınırlandıran, kendini gerçekleştirmesine engel gören unsurlar olarak düşünür. Hem eski hem de yeni nesil için "muhteşem ve süslü mezar" (Ömer Seyfettin, 2007:175) olarak tarif edilen evin daraltıcı etkisinde nefes alan iki nesil için de yaşam; *Kadıköyü'nün Romalı*'ndaki kadınların olanaklarından farklıdır.

Bir "muhavere"nin neticesi yahut sonuç

Nesil çatışmasına yer veren bu anlatılar, kadın meselelerinin 'kadın' dilinden dökülmesi ve kadınların görüşlerinin diyalog üzerinden sunulması bakımından önemlidir. Bu hâl her türlü menfi duruma rağmen kadının konuşmaktan vazgeçmediğini, görüşlerine duyduğu güveni ve muhatabıyla olan bağı korumak istediğini gösterir. Öte yandan bu sohbet ortamı yer yer ortak fikirlerde buluşmayı, meselelere daha farklı açılardan bakmayı sağlar. Başta *Kıralık Konak* (1920) olmak üzere özellikle büyük baba yahut baba üzerinden nesil çatışmasını işleyen anlatılarda söz konusu krizin daha sert geçtiği izlenir. Derin suskunluklar yahut dönüştürme arzusunun, yaptırım gücünün yol açtığı şiddetli kavgaların aksine bu anlatılarda anlayışlı, sakin bir muhavere izlenir. Muhatabın fikrine katılmamakla beraber ona kulak vermek ve düşünceleri diyalog içerisinde gündeme getirmek eski nesle duyulan hürmetin bir sonucudur. Kimi zaman da sonuçsuz kalınacak bir tartışmaya girmemek adına görüşleri geçiştirmek, yaşlı kalplerin alınganlığına duyulan özenle ilişkilendirilebilir. Bu hassasiyetin yeni nesil tarafından gösterilmesinin; eski neslin yılların getirdiği tecrübe ve hoşnutsuzluk ile daha ziyade baskın bir konumda veyahut ikna etme çabasında olmasıyla da bir ilgisi vardır. Öte yandan eleştirel tavrına rağmen eski neslin fikirlerini muhatabına iletirken nazik bir üslup kullanması da önemlidir. Sevgi ve samimiyeti gösteren ifadelerin seçimi ve diyalogdan kaçınılmaması, nesiller arasındaki çatışmayı yumuşatan bir etkidir.

Ayrıca iki anlatıda Batılılaşma ile birlikte değişen eğlence ve güzellik anlayışı, kadınların en fazla dikkat ettiği alanlar olarak görünür. Kadınlar arasındaki çatışma noktalarının özellikle yaşam tarzı üzerine kurulu olması; modernleşme sürecinin başta moda ve eğlenme biçimleri olmak üzere günlük hayatın birçok yönüne sirayet etmesiyle ilgilidir. Özellikle imparatorluk görgüsünde ve geleneksel bir terbiyede yetişen kadınlar için bu husustaki değişiklikleri kabullen-

mek daha zor gibidir. Diğer yandan dış dünyaya odaklanan bakış; değişimin en kolay şekli düzeyde gözlemlendiğine işaret eder. Ancak her hâlükârda biri toplumsal diğeri ferdi meseleler dolayısıyla melankolikleşen yeni neslin iki genç kadını, dış görünüşleri ve yaşam tarzına dönük eleştirileri dinlemekle beraber uygulamaya geçirmez. İçinde buldukları asrın kadınları olarak daha ziyade Batılı formlarda gelişen alışkanlıklarını sürdürür. Okunan kitaplar da eski nesil ile yeni nesli birbirinden ayıran sembol olarak görünür olur. Ayrıca anlatılarda eski ve yeni Türk kadınlığının yan yana konumlanması da önemlidir. Eski ile yeni nesil kimi zaman karşı karşıya gelse de aslında iç içedir. Düşünsel anlamda farklılıklar yaşanmakla beraber duygusal anlamda birliktelikler çok güçlüdür. Bu bağ ve iletişim; nesillerden biri zamanda asılı kalmış olsa da anlaşma umudunun hep korunacağını gösterir.

KAYNAKÇA

- Alangu, T. (2017). *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı* (2. Baskı). İstanbul: YKY.
- Argunşah, H. (2011). Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Temel Değerler Dünyası. *Bir Dünya Yazarı Ömer Seyfettin Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, 52-61.
- Arslan, N. (2008). A Comparison of Ömer Seyfettin's "Bahar ve Kelebekler" and Maupassant's "Jadis". *International Journal of Central Asian Studies*. 12, 102-117.
- Borgna, E. (2014). *Melankoli*. M. M. Çilingiroğlu. (Çev.). İstanbul: YKY.
- Durmuş, M. (2018). Ömer Seyfettin'in *Bahar ve Kelebekler* Adlı Öyküsünde *Doğu ve Batı Kadını Karşıtlığından İdeal Kadına*. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 7(2), 890-901.
- Erol, K. (2011). Kültür Değişmesi ve Safiye Erol'un "Kadıköyü'nün Romanı" ve "Ülker Fırtınası" Adlı Romanlarında Kuşak Çatışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 8, 16, 387-406.
- Erol, S. (2010). *Kadıköyü'nün Romanı* (5. Baskı). İstanbul: Kubbealtı.
- Kandiyoti, D. (2013). Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar. *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (4. Baskı). Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (Ed.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 115-134.
- Ömer Seyfettin. (2001). Müstakbel Validelerine. *Bütün Eserleri Makaleler 1*. Hülya Argunşah (Haz.). İstanbul: Dergâh, 90-92.
- Ömer Seyfettin. (2007). Bahar ve Kelebekler. *Bütün Eserleri Hikâyeler 1* (2. Baskı). Hülya Argunşah (Haz.). İstanbul: Dergâh, 165-175.
- Schimmel, A. (2012). *İslamın Mistik Boyutları* (3. Baskı). Ergun Kocabıyık (Çev.). İstanbul: Kabcacı.
- Tanpınar, A. H. (2012). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (19. Baskı). Abdullah Uçman (Haz.). İstanbul: Dergâh.

- Tek, Z. (2017). *Safiye Erol Anlatılarının Örnek Okur Düzeyinden Anlamlandırılması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toprak, Z. (2015). *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Uğurcan, S. (1984). Ömer Seyfeddin’in Hikâyelerindeki Kadın Tipleri. *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 149-169.

- 1 Kentli, zengin ve üst sınıfa mensup kadınların hikâyeye edildiği “Bahar ve Kelebekler” ile *Kadıköyü’nün Romanı*’nda dikkat çeken bir husus çirkinliğe bakışta belirir. “Bahar ve Kelebekler”de kendi zamanındaki kadınları düşünen büyük nine; “Baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde kadınlar tıpkı bir gelincik çiçeği gibi parlarlardı. Hiç aralarında çirkin, yani zayıf ve hastalıklı yoktu.” (Ömer Seyfettin, 2007:168) şeklinde düşünür. *Kadıköyü’nün Romanı*’nda “yedi coşkun genç, hepsi yakışıklı, hepsi zarif ve çılgın.” (Erol, 2010:61) denilerek anlatıya konu edinilen yedi gencin güzelliğine işaret edilir. Hikâyede çirkin olan “yani” bağlacıyla açıklanarak “zayıf ve hastalıklı” olan şekilde ifade edilir. Romanda ise güzelliğin anlamı “yedi” sayısında belirir. Annemarie Schimmel (2000) yedinin her şeyi içermesi açısından Meseller’de bilgeliğin yedi sütunu olarak övüldüğünü belirtmektedir (s. 145). Ona göre yedi sayısı Ortaçağ Hristiyan düşüncesinde o kadar merkezidir ki, Salisburly John on ikinci yüzyılda yazdığı *De septem septenis* adlı kitapta kendilerini çeşitli yedililer biçiminde dışa vuran yedi grubu tartışmıştır: “7 tür bilgelik, 7 güzel sanat, Kutsal Ruh’un 7 armağanı, tefekkürün 7 derecesi benzeri şeyler ve en son olarak felsefenin 7 temel ilkesi” (s. 148-150). *Kadıköyü’nün Romanı*’nda da “yedi coşkun” gencin olumlu temsil alanları olduğu söylenebilir. Anlatıda Necdet gazeteci, Orhan müzisyen, Burhan iş adamı ve spormen, Bedriye çok güzel bir kadın, Mükerrerem tüccar, Nesrin duygusal bir genç kız ve Baha esnaf olarak sunulur. Bu kişilerin yedi kadim değer olan bilgi, sanat, akıl yahut tabiat, güzellik, para (ekonomi), aşk ve emeği temsil ettiği düşünülebilir (Tek, 2017: 55). Dolayısıyla yedi kişinin güzelliği kendindeki değerlerinin ayrı ayrı önemli olmalarından kaynaklanır. Ayrıca güzelliği öne çıkaran tutumda Erol’un anlatılarında ülküdeğerde konumladığı kişileri çirkin olarak tasavvur etmemesinin de etkisi vardır. Her hâlükarda iki anlatıda da üst sınıfa mensup insanların estetik görünümüne önem verdiği; güzelliği güç ve yaşam sevinci ile birlikte tasavvur ettiği görülür.
- 2 Hikâyedeki büyük nine “tam doksan yedi yaşında”dır (Ömer Seyfettin, 2007:165). Hikâyenin anlatma zamanı 1911 olduğuna göre ninenin 1810’lu yıllarda doğduğu gençlik döneminin de 1830’lu yıllara denk geldiği anlaşılır. Mihriban Hanım ise “elli beşle altmış arası”ndadır (Erol, 2010:75). Anlatının nesnel zamanı 1931 olduğu için onun 1870’li yıllarda doğduğu gençliğinin de 1890’lu yıllarda geçtiği çıkarsanabilir.
- 3 Mitat Durmuş (2018) kadınların aynı evi paylaşmasını coğrafi bütünlük açısından okur. Ona göre; hikâyedeki ev, sembolik olarak Osmanlı coğrafyasını temsil eder. Doğu medeniyetini temsilen seçilen nine ile Batı medeniyetini temsilen seçilen genç kız, -tıpkı bu iki medeniyetin Osmanlı coğrafyasında yaşaması gibi- aynı evin içinde yaşamaktadır. Nine ve torunun aynı ev içinde yaşadıkları zıt kutupluluk, aynı coğrafyada yaşayan dünkü nesil ile bugünkü neslin zıt kutupluluğuna göndermede bulunur (s. 892-893).
- 4 Genç kıza “dişilik kayıtları”nın “ateşten ve demirden bir zincir gibi gel”mesi (Ömer Seyfettin, 2007:172), erken Cumhuriyet döneminde kamuya dâhil olmak isteyen kadının cinsel kimliğine mesafesini önceden haber verir gibidir. Deniz Kandiyoti, Türk modernleşmesini toplumsal cinsiyet üzerinden okuduğu “Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar” (2013) adlı makalesinde “Cumhuriyetin kızları”nın kadınlığına yabancılaşma problemiğini şöyle açıklar: “Modern” kadın, daha önce hiç görülmedik şekilde, kamu alanında rahatsız edilmeden ya da tacize uğramadan çalışmasını sağlayacak yeni bir işaret ve kalıplar dizisi kurmak zorunda kaldı. Kadın memurun ağırbaşlı tayyörü ve açık yüzü, ancak dişiliğini silikleştirerek ve “cinsiyetsiz” bir kimliği öne çıkararak cinsel olarak elde edilemez olduğu mesajını verebilirdi. Böylece dişiliğin denetim altında tutulması ve cinsel tevazu “modern” kadının simgesel zırhının ana unsurları hâline geldi (s. 130-131). “Bahar ve Kelebekler”in modern genç kıza da kadının toplumsal alanda etkin olmasını isterken cinsiyetsiz olması

- gerektiğini düşünür ve âdeta ‘ev’den çıkmanın bedelini en baştan (cinsiyetini bastırmasıyla) ödemeye razı olur.
- 5 *Kadıköyü’nün Romanı*’nda Mihriban Hanım’a Cafer isimli harem ağası “roman okur” (Erol, 2010:74). Bu ayrıntı Mihriban Hanım’ın kitaba değil, içeriğinin ne olduğunu bilmediği kitaplara karşı tepkili olduğunu gösterir.
- 6 Tahir Alangu’ya (2017) göre; “Bahar ve Kelebekler”de “Servet-i Fünûn edebiyatı ve eğitiminden geçmiş bir genç kızın, aşırı duygulu, romanlardan tasarlanan, hülyâli, üstün hayata susamış bezginliği ile eski dünyamızdaki kadınların basit, ama gündelik hayatı dolduran törelerle renklendirilmiş mutlu yaşayışları arasındaki fark belirtiliyordu” (s. 162). Anlatıdaki “eğitim”li bu genç kızın okuduğu kitabın içeriği onun hangi meselelere kafa yordüğünü gösterebilir. Pierre Loti’nin Türkçeye *Bezgin Kadınlar* adıyla çevrilen *Désenchantées* adlı kitabı; geleneksel kapalı toplumda yaşayan Osmanlı ailelerindeki kadınlar üzerinde yabancı mürebbiyeler tarafından uygulanan seküler Batılı eğitimin etkisini ve bunun yarattığı çatışmaları anlatır (Arslan, 2008:112). Nihayet Arslan’a (2008) göre çok iyi eğitim görmesine rağmen bu genç kadınlar, onlarca hizmetçiyle çevrili hâlde kendilerini kocalarına güzel göstermekten başka bir şey yapmayarak tamamen işlevsiz kalır. Dış dünyadan sıkı bir şekilde tecrit edilen ve kendilerinden entelektüel ya da üretim gerektiren bir çaba talep edilmeyen bu kadınların bunların sonucunda yaşadığı bunalım da hikâyenin ana izleğini oluşturur (s. 112).
- 7 Ömer Seyfettin’in bu hikâyesinde batıl bir inanca geniş yer ayırmasını, bu anlatıdan iki sene önce kaleme aldığı bir yazıdaki fikirleri üzerinden okumak mümkündür. 1909’da “Müstakbel Validelerine” adıyla kaleme alınan ve kadınların “oku”masına önemle vurgu yapılan yazıda Ömer Seyfettin (2001); “Efkâr-ı batıla ve an’anat-ı maziye ile yaşamış olan büyük annelerimiz kat’iyen bu asrın evlâtları değildirler.” sözleriyle söz konusu hikâyedeki vakti geçmiş ananelerle yaşayan büyük nine gibi insanların zamanın dışında kaldığına işaret eder (s. 90-92).